

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 3, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 338.242

К. В. Тінтулов,
викладач кафедри «Фінанси» Херсонського економічно-правового інституту

ФАКТОРИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ГАЛУЗЕЙ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

В статті досліджено фактори державної підтримки галузей господарського комплексу країни взагалі та агропродовольчої сфери економіки зокрема з урахуванням світового досвіду.

In the article the factors of state support of industries of economic complex of country are explored in general and agrofood spheres of economy in particular taking into account world experience.

Ключові слова: бюджетна підтримка, агропродовольча сфера економіки, ефективність та результативність державної підтримки.

Keywords: budgetary support, agrofood sphere of economy, efficiency and effectiveness of state support.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна агропродовольча сфера є одним з деяких секторів національних економік, що випробовує на собі потужну систему державного регулювання. Здавалося б, що з погляду численних напрямків економічної теорії ринкового господарства економічна роль держави в господарській діяльності повинна бути мінімальною, тому що на різних агропродовольчих ринках беруть участь у транзакціях десятки, сотні тисяч виробників продукції сільськогосподарства й мільйони її споживачів. Проте практика показує, що без втручання держави сьогодні значна кількість виробничих процесів економіки не може ефективно функціонувати. Останнє служить основою для дослідження факторів державної підтримки галузей агропродовольчої сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ролі держави в економічному житті виробничих галузей приділяли багато класиків економічної науки: Петті В., Сміта А., Ріккардо Д., Мальтус Т. Р., Дж. М. Кейнс, П. Самуельсон, Маркс К. та багато інших. Проблема обґрунтування рівня та ефективності підтримки агропродовольчої сфери економіки України посідає чільне місце у наукових дослідженнях С. Дем'яненка, В. Дем'янчука, С. Зорі, І. Кобута, М. Корецького, М. Латиніна, С. Майстро, О. Могильного, П. Саблука, Н. Сеперовича, Т. Осташко, В.Топіхи та інших науковців.

Мета статті. Метою статті є дослідження факторів державної підтримки галузей господарського комплексу країни взагалі та агропродовольчої сфери економіки зокрема з урахуванням світового досвіду.

Виклад основного матеріалу. Наукова думка про розвиток ринкового середовища завжди позиціонувала, що агропродовольче виробництво не вимагає державного регулювання й фінансування свого розвитку. Проте, позитивний світовий досвід, історичний досвід нашої країни говорять про те, що наведений теоретичний постулат у практиці проведених державами, що володіють високопродуктивним сільським господарством національних аграрних політик, практично не дотримується.

У США за 1995 - 2010 р. обсяг виплачених прямих державних субсидій сільському господарству склав 164,7 млрд. дол. [5] досягши в 2010 р. максимального рівня в 21,4 млрд. дол.

І хоча в наступні роки обсяг прямої фінансової підтримки фермерів урядами скорочувалася, її питома вага у вартості сільськогосподарської продукції продовжувала залишатися на досить високому рівні, досягши в 2011 р. у США й країнах Євросоюзу 32 - 35 % (табл. 1).

Таблиця 1.

Частка державної підтримки сільського господарства в загальній вартості зробленої сільськогосподарської продукції, %.*

N п/п	Роки	Країни			
		США	ЄС	Росія	Україна
1	1990	17	33	71	35
2	1999	26	39	1	4,8
3	2005	16	32	15	8,9
4	2009	31	34	5,2	3,9
5	2011	32	35	6,9	3,8

* Джерело: Складене автором за допомогою [2, 4, 5]

Частка державної бюджетної підтримки виробництва сільськогосподарської продукції в загальній її вартості в країнах, що розвиваються, склала в останні роки 5% . Країни БРІК навпаки демонструють нарощування обсягів державної підтримки свого національного сільського господарства й у ряді випадків інвестують засоби в придбання сільськогосподарських угідь в інших країнах. Так, наприклад, тільки за 2005 - 2007 р. обсяг прямої державної підтримки сільського господарства в Китаї виріс із 33,2 млрд. дол. до 50,2 млрд. дол. [4] або на 51,2%.

У цей час в економічно розвинених країнах Заходу розглядається питання про зміни в аграрній і продовольчій політиці в майбутньому.

Єврокомісія, виконавчий орган Європейського союзу, пропонує країнам - учасникам переглянути Єдину сільськогосподарську політику ЄС після 2013 року й піти на значні скорочення субсидій фермерам. Починаючи з моменту підписання в 1957 р. Римського договору, проблемі забезпечення населення європейських країн власним продовольством приділяється багато уваги. Досягти продовольчої безпеки ЄС удалося тільки за допомогою державної підтримки своїх сільськогосподарських товаровиробників. В 2009 р. на єдину сільськогосподарську політику було витрачено 59 млрд. євро (82 млрд. дол.) з 141 мільярдного бюджету Євросоюзу [2], що склало 41,8% його видаткової частини. Високі бюджетні витрати ЄС на сільське господарство є вирішальним аргументом євровичинників на користь перегляду Єдиної сільськогосподарської політики. Як вважає єврокомісія частка аграрного бюджету в бюджеті Європейського союзу в 2013 р. і пізніше повинна скласти 31% [2]. Однак уряду 22 країн з 27 країн, що входять сьогодні в Європейський союз, виступають за збереження й після 2013 року діючої європейської системи державної підтримки сільського господарства. За збереження або збільшення євросубсидій європейським фермерам та виробникам продовольства виступає й громадськість всіх країн Євросоюзу. Результати опитування суспільної думки, проведеного компанією «Євробарометр», свідчать, що 90% опитаних вважають, що сільське господарство й розвиток сільських територій це важливе питання, 72% респондентів думають, що в майбутнє десятиліття субсидії фермерам повинні бути збільшені або залишитися на тім же рівні. [2]. Таким чином, економія бюджетних засобів, більше глибока диверсифікованість бюджету Євросоюзу є факторами, що говорять на користь зниження рівня державного регулювання сільського господарства вже в найближчому майбутньому. З іншого боку, підтримка й збереження високого рівня продовольчої безпеки Європи, 30 - 50% коливання цін на зерно й іншу сільськогосподарську продукцію в плінні року, покупка іноземними інвесторами сільськогосподарських угідь у країнах, що розвиваються, підштовхують уряди Франції, Німеччини й ряду інших країн ЄС

виступати за збереження поточної Єдиної сільськогосподарської політики, вироблення загальних правил ведення сільськогосподарського виробництва і його державної підтримки.

Якщо в Євросоюзі тільки розвертається боротьба за скорочення обсягу державної підтримки сільського господарства, то урядом США, ухвалені рішення про скорочення в найближчі десять років: прямих платежів фермерам - на 2,3 млрд. дол., і держсубсидій на страхування - на 8,0 млрд. дол. Одночасно адміністрація президента США виділила 234,5 млн. дол. щорічної допомоги в просуванні американської сільськогосподарської продукції за кордоном [5]. Скорочуючи державне фінансування прямих програм державного регулювання сільського господарства американський уряд збільшує розміри непрямой державної підтримки аграрного сектора економіки США.

Якщо підбити загальний підсумок світових тенденцій в області державного регулювання сільськогосподарського виробництва та всієї агропродовольчої сфери цілому, то можна відзначити наростання обсягів державного фінансування заходів аграрної політики як в економічно розвинених, так й у країнах, що розвиваються, а так само реструктуризацію мер державної підтримки сільськогосподарської галузі економіки на користь підвищення непрямой держпідтримки при збереженні досягнутого рівня державного регулювання агропродовольчої сфери.

З економічної теорії відомі численні фактори, що пояснюють необхідність державної підтримки галузей агропродовольчої сфери, які можна типологізувати у такий спосіб:

- ґрунтово-кліматичні умови ведення сільськогосподарської діяльності;
- зовнішньоекономічні умови, що впливають на доступ агропродовольчої продукції на національні й світовий агропродовольчі ринки;
- розміщення підприємств переробної харчової промисловості поблизу сировинних виробництв;
- «фундаментальна невизначеність» у розвитку ринкового капіталізму;
- так названа «фермерська проблема»;
- розвиток сільських територій.

Економічна теорія про ролі держави в економіці відносить міри державного регулювання використання природних ресурсів й охорони навколишнього середовища до числа фундаментальних функцій держави. Агропродовольча сфера до сьогоднішнього дня є одним з основних антропогенних забруднювачів навколишнього середовища. Активна економічна діяльність людини приводить і до значної втрати відтворювального потенціалу земельних, водних і біологічних ресурсів, залучених у господарський оборот, що використовуються у технологічних процесах сільськогосподарського виробництва. Високий рівень застосування агрохімікатів, неутілізовані відходи тваринництва, меліоративні заходи помітним образом погіршують екологічний стан сільськогосподарських угідь і рекреаційний потенціал сільських територій, а так само несуть загрозу життю й здоров'ю працівників, що займаються сільськогосподарською працею. По даним Всесвітньої продовольчої організації ООН (ФАО) щорічно у світі отруєння пестицидами одержують до 25 млн. фермерів й інших працівників агропродовольчої сфери.

Економічна теорія показує, що при низькому рівні самозабезпечення продовольством держава в надзвичайних ситуаціях (природні й техногенні катастрофи, військово-політичні й зовнішньоторговельні конфлікти, ріст світових агропродовольчих цін і т.п.) може виявитися нездатним забезпечити населення продовольством по затверджених нормах харчування. За підсумками 2011 р., наприклад, молоком вітчизняного виробництва Україна забезпечила себе на 83%. Дані аналізу свідчать, що в найближчій середньостроковій перспективі рівень самозабезпечення країни агропродовольством буде залишатися вкрай низьким. Таке положення справ із самозабезпеченням населення країни продовольством і сировиною для його виробництва приводить до нарощування імпорту. Звідси виникає проблема продовольчої безпеки, що припускає необхідність державного регулювання. Основу такого виду державного регулювання повинна становити дієва Доктрина продовольчої безпеки, у якій регламентується як розвиток сільськогосподарського виробництва, так і формування агропродовольчої політики.

Вся історія ринкового капіталізму свідчить про те, що він внутрішньо підданий макроекономічній нестабільності, яскравим прикладом якої є поточна фінансово - економічна криза, що охоплює все світове господарство (табл. 2).

Таблиця 2.
Динаміка світового валового внутрішнього продукту (в %). *

Періоди й роки	Основні регіони миру		
	Світ	Розвинені країни	країни, Що Розвиваються
1990 – 2002 р.	42,3	37,2	51,3
2002 – 2010 р.	33,9	17,6	59,7
2005 р.	4,5	2,6	7,1
2006 р.	5,1	3,0	7,9
2007 р.	5,0	2,6	8,0
2010 р.	3,7	1,4	6,6
2012 р.	2,2	- 0,3	5,1

*Джерело: [6]

Макроекономічна нестабільність визначається тим, що ринковому капіталізму за допомогою ринкових і державних інститутів не вдалося усунути повністю невизначеність, що прирікає ринковий механізм на недосконалість, у результаті якого спостерігаються «провали ринку», породжується нестабільність економічного росту. Все це, як відзначає Лагодієнко В.В. «активне й широкомасштабне макроекономічне втручання держави в економіку життєво необхідно не тільки для її успішного функціонування, але й для елементарного виживання». Якщо ми подивимося на масштаби державної допомоги урядів світових країн своїм національним економічним інститутам, то можемо відзначити обґрунтованість такого висновку. Наприклад, по оцінках експертів урядом США на всі форми державної підтримки компаній витратять до кінця 2010 року 10 трлн. дол., уряд Японії в 2009 р. на антикризові заходи щодо стимулювання економіки витратило більше 230 млрд. дол., витрати уряду Китаю на антикризові міри в 2009 р. досягли 586 млрд. дол. [6]. Однак масштабність державного регулювання економікою визначає не тільки обсяг антикризових мір і розмір їхнього державного фінансування. З метою порятунку своїх економік багато урядів використали пряме втручання в керування компаніями в умовах кризи й націоналізацію найбільших фінансових інститутів і промислових компаній (табл. 3).

Таблиця 3.
Масштаби антикризових мір в умовах світового фінансово - економічної кризи 2007 – 2008 р., в % ВВП *

Країни	Обсяг антикризового пакета	Обсяг націоналізації
G 8		
Великобританія	47,5	17,3
Німеччина	21,7	4,1
Італія	3,8	1,3
Канада	22,0	8,8
США	73,7	10,0
Росія	7,1	0,5
Франція	19,0	2,5
Японія	12,9	9,1

*Джерело: [6]

Висновки. Наявність невизначеності підштовхує ринкових агентів до пошуку шляхів її зниження. Одним з основних шляхів зниження невизначеності є встановлення суб'єктами ринку контролю над змінними, що характеризують параметри ринку (ціни, попит, пропозиція, очікування, рівень інтеграції й т.п.). Така ринкова стратегія господарюючих суб'єктів змушує державу втручатися в ринкові, зм'якшуючи або запобігаючи антимонопольним і ціновим регулюванням втрати від недосконалої конкуренції в галузях зі значним числом економічних агентів, до яких у першу чергу ставиться сільське господарство. Основними регуляторами у виконанні функцій держави по зниженню рівня невизначеності в цьому випадку є цінові угоди й проведення державних інтервенцій.

Список використаної літератури:

1. Закон України „Про державний бюджет України на 2012 рік» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>.
2. Коментарії. Європейці підтримують власну аграрну політику // [http:// www.agronews.ru/ NewsP.php&NId=58168](http://www.agronews.ru/NewsP.php&NId=58168)
3. Клейнер Г. Ще раз про підтримку економіки державою / Г. Клейнер, Д. Петросян, А. Бечеков // Вопросы экономики. – 2004. – № 4. – с. 25 – 41.

4. Крупський В.С. Можливості державної фінансової підтримки сільського господарства в Україні під час економічної кризи / В.С. Крупський // Науковий вісник НЛТУ України. - 2009. - Вип. 19.11. - С. 184-188.
5. Магомедов А.Н. Державне субсидування як фактор підвищення конкурентоздатності сільського господарства США /А.Н. Магомедов, Л. Оверчук // АПК: экономика, управление. – 2007. – № 8. – с. 61 – 65.
6. Майстро С.В. Напрями державної підтримки аграрного сектора та її вплив на конкурентоспроможність продукції на світовому ринку [Електронний ресурс]: / С.В. Майстро. - Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/galuz/05msvpsr.pdf>.
7. США: субсидии на развитие АПК получают 10% фермерских хозяйств // <http://www.agronews.ru/NewsH.php?Nid=33000>

Стаття надійшла до редакції 20.03.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"